

Кахраман Рабиа

преподаватель

Газиантпский университет

г. Газиантеп, Республика Турция

ПОЛОЖИТЕЛЬНЫЕ И ОТРИЦАТЕЛЬНЫЕ КАЧЕСТВА В ОТНОШЕНИИ ЖЕНЩИН В КЫРГЫЗСКИХ ПОСЛОВИЦАХ

Аннотация: пословицы, как личность нации. Эти выражения содержат множество функций: социально-психологическую структуру, традиции и обычаи нации, к которой они относятся. В этом исследовании место и роль кыргызских женщин в обществе в кыргызских пословицах были определены с учетом этой универсальной функции пословиц. Исследование состоит из трех частей: в первой части положительные качества, во второй части отрицательные качества кыргызских женщин, а в третьей части рассматривается сравнение хороших и плохих женщин в кыргызских пословицах, и определяются часто используемые прилагательные.

Ключевые слова: пословица, женщина в пословицах, кыргызские пословицы.

Özet: Atasözü, bir milletin kimliği gibidir. Meydana gelme süreci uzun zaman alan bu söz kalıpları ait olduğu milletin sosyo-psikolojik yapısı, gelenek ve görenekleri gibi birçok özelliğini barındırmaktadır. Bu çalışmada da atasözlerinin bu çok yönlü işlevi göz önünde bulundurularak Kırgız atasözlerinde Kırgız kadınının toplumdaki yeri ve önemi tespit edilmiştir. Çalışma üç kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda Kırgız kadınına ait olumlu sıfatlar, ikinci kısımda Kırgız kadınına ait olumsuz sıfatlar, üçüncü kısımda ise Kırgız atasözlerinde iyi-kötü kadın karşılaştırılması verilerek incelenmiş ve sıklıkla hangi sıfatlar kullanıldığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Atasözü, Atasözlerinde Kadın, Kırgız Atasözleri.

Giriş. Atasözleri nasihat verici, kısa ve özlü sözler olarak kabul edilir. Bu açıdan atasözleri bir milletin düşünce yapısını ortaya koyan sözlü edebiyat ürünüdür. Geçmişe ışık tutan bu anonim sözler gelecek nesillere de yol göstermektedir. Türkiye

Türkçesinde bu anonim sözler «atasözü» olarak karşılık bulurken Kırgızcada ise atasözü «makal» olarak bilinmektedir. «Makal, insanların uzun yıllardan beri gelen felsefi fikir sonuçlarını özetleyerek, onların hayat tecrübelerinin temelinden alınan, kafiyeleşmiş ve ahenkleşmiş bir veya birkaç cümlede düşünceyi tamamlayan, terbiye etme amacıyla kullanılan folklor eserleridir.» (Muratov vd., 2014: 85). Gelecek nesillerin milletini tanımasında önemli bir araç olan bu folklor eserleri aynı zamanda kültüründe taşıyıcısı konumundadır.

Çalışmada Muhammed İbragimov'un «Kırgız Makal, Lakap Uçkul Sözdörü», Ülkü Çelik Şavk'ın «Kırgız Atasözleri» ile Ahmet Güngör ve Asel Cailova Güngör'ün «Türkçe Açıklamalı Kırgız Atasözleri» adlı kitapları taranmıştır. Bu kitaplardan taranan atasözleri şu şekilde iki aşamalı verilmiştir: Latin alfabesine transkripsiyonu ve Türkiye Türkçesi açıklaması.

Atasözleri üzerine çeşitli konular hakkında araştırmalar yapılmıştır. Örneğin; hayvanlar, bitkiler, cinsiyet kavramı, meydana geldiği toplumun sosyo-psikolojik yapısı, aile ve akrabalık bağları ile dilin kullanılma şekli gibi. Bu çalışmada da toplumun önemli bir parçası olan kadınların Kırgız atasözlerinden hareketle Kırgız toplumunda genellikle hangi sıfatlar kullanılarak rol aldığı tespit edilmeye çalışılmıştır.

Bir toplumun atasözleri incelenirken o toplumun kültür birikimine de aşina olmakta fayda vardır. Kırgız atasözleri incelenirken sözlü ve yazılı kaynaklardan faydalanılarak atasözlerindeki anlam derinlikleri çözülmeye çalışılmıştır. Bununla birlikte Kırgız kadınına yönelik kullanılan olumlu ve olumsuz sıfatlar daha ayrıntılı bir şekilde açıklanabilmektedir.

1. Kırgız Kadınına Ait Olumlu Sıfatlar.

Cinsiyet olarak kadın erkeğe göre toplumun şekillenmesinde daha etkilidir. Kadının karakter olarak gelişimi bir milletin kaderini dahi belirleyebilir. Çünkü kadın gelecek nesillerin yetişmesinde büyük rol oynamaktadır. Cinsiyet üzerine yapılan çalışmalarda kadın önemli unsurlardan biri olmuştur. «Toplum ve toplumsal yaşam, kadın ve erkeğin kurucu ve zorunlu birlikteliğinden oluşur. «Kadın ve erkek' cinsinden oluşan «insanla' ilgili cinsiyet temelli çalışmalara bakıldığında ister

akademik ister popüler olsun mevzunun «kadınlar’ üzerine odaklandığı görülür.» (Akbalık, 2014: 105). Kırgız kadını da Kırgız atasözlerinden hareketle bu mantık çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Kırgız kadını olumlu açıdan atasözlerinde çok yer almamaktadır. Genellikle yer alan olumlu ifadeler şunlardır: İyi, şefkatli, güzel, becerikli, akıllı, fedakâr, neşeli ve mutlu. Kırgız atasözlerinde iyi kadın olmanın hem aile için hem de erkek için nasıl sonuçlar doğuracağı hakkında nasihatlerde bulunulmuştur. Bu düşünceler çeşitli benzetmeler ve karşılaştırmalarla birlikte desteklenmiştir. Bu şekilde kurulmuş olan Kırgız atasözlerine şunlar örnek olarak verilebilir:

«Cakşı katın – carım ırıs.» (İyi kadın yarım talihtir.) (İbragimov, 2008: 222).

«Külük mingendin közü tınç, / Çeber katın algandın köönü tınç.» (Koşu atı binenin gözleri rahat, eli usta kadın alanın gönlü rahat) (İbragimov, 2008: 363).

Örneklerde de görüldüğü gibi kadının iyi olması erkek için iyi baht kabul edilmiş ve aynı zamanda becerikli olmasının da ne kadar önemli olduğu koşu atına sahip olan birinin hâl ve vaziyetiyle karşılaştırılarak verilmek istenmiştir.

Kırgız atasözlerinde Kırgız kadınına yönelik olumlu sıfatların başında sıklıkla «iyi» sıfatının kullanıldığı görülmüştür. Bu sıfatın kullanıldığı atasözlerinde «iyi kadının evine ve çevresine etkileri» çoğunlukla değerlendirilmektedir. Örneğin;

«Cakşı katın – üydün körkü, cakşı çapan – toydun körkü.» (İyi kadın evin güzelliği, iyi kaftan düğünün güzelliği.) (İbragimov, 2008: 223).

«Cakşı ayal – akmaktı adam, camandı cakşı, baktısızdı baktıluu kılât.» (İyi kadın ahmağı adam, kötüyü iyi, mutsuzu mutlu eder.) (İbragimov, 2008: 219).

«Cakşı bolso katınıñ tabıla beret akılıñ, / Kuusañ da ketpeyt cakınıñ.» (İyi olursa karın hep bulunur aklın, / Kovalasan da gitmez yakınların.) (İbragimov, 2008: 220).

Kadının iyi olmasının ev hayatını ve toplumu birbirine bağlayan akraba ilişkilerinde önemli biri yeri vardır. İyi kadın sıfatıyla kadının birleştirici ve yapıcı yönü vurgulanmak istenmiştir. Bunun dışında yine «kaftan», «düğün» gibi çeşitli nesneler ve durumlarla ilgili benzetme ve karşılaştırmalar yapıldığı görülmektedir.

Kırgız atasözlerinde kadına yönelik diğer olumlu sıfatlara da şu örnekler verilebilir:

«Kaçan bolso da ayal booruker kelet.» (Ne zaman olursa olsun kadın daha fedakârdır.) (İbragimov, 2008: 343).

«Corgo mingen coldo mas, katını suluu kündö mas.» (At binen yolda sarhoş, karısı güzel her gün sarhoş.) (İbragimov, 2008: 285).

«Şayır ayaldan şıldıñçıl uul tuulat.» (Neşeli (şakacı) kadından şakacı oğul doğar.) (İbragimov, 2008: 592).

Birinci atasözü örneğine bakıldığında kadına ne kadar kötü denilse de cinsiyet bağlamında en çok merhamete ve fedakârlığa sahip olanın yine kadın olduğu belirtilmiştir. Bu atasözü örneğinde aynı zamanda kadının toplumsal statülerinden olan «annelik» rolüne de bir gönderme yapıldığı görülmektedir. Diğer örneklerde ise kadının güzel olmasının eşi için ne anlam ifade ettiğine ve bir anne olarak kadının çocuğu üzerindeki etkisine değinilmiştir.

2. Kırgız Kadınına Ait Olumsuz Sıfatlar.

Kırgız kadını tanımlarken olumsuz ifadeler çok yaygın olarak kullanılır. İncelenen atasözlerinde kadınlarla ilgili olarak «akılsız, dedikoducu, kötü, sert, kısır, çok konuşan, huysuz, rahat, budala, tembel, obur, kavgacı, düşman, şımarık, suratsız, böbürlenen, kurnaz, beceriksiz, oynaşan, utanmaz, edepsiz, acımasız, yalancı, belalı, yapışkan, kavgacı» gibi olumsuz sıfatların kullanıldığı görülmektedir. Bu kısımda sıkça şartlı cümle yapılarına rastlanılmıştır. Canlı-cansız varlıklarla benzetme ve karşılaştırmaya da yer verilmiştir. Örneğin; «Cer kapısa buruşkak bolot, er karısa katını uruşçaak bolot.» (Toprak yaşlanırsa buruşuk olur, koca yaşlanırsa karısı kavgacı olur.). Bu atasözü örneğinde cansız bir varlık olan doğa unsuru toprakla benzetme yapılmış hem de şartlı cümle yapısı kullanılmıştır.

Bununla birlikte birçok yerde kadın öz akrabalarına düşkün olmasıyla da eleştirilmiş ve kötü kadın kabul edilmiştir. Örneğin;

«Caman erkek tuugançıl, caman katın törkünçül.» (Kötü erkek akrabasına düşkün, kötü kadın öz akrabasına düşkün.) (İbragimov, 2008: 243).

Kırgız kadınının iştahlı olması da pek hoş karşılanmamıştır. Bazı atasözlerinde obur kadının ev için zarar verdiği ifade edilmiştir. Örneğin;

«Er sorgogu üy tolturat, katın sorgogu üy kurutat.» (Erkeğin oburu evi doldurur, kadının oburu evi kurutur.) (İbragimov, 2008: 622).

Kırgız kadınının kötü olması toplum için çok zarar verici bir durumdur. Kötü bir kadınla evlenmiş olan Kırgız erkeği için hayat bir ömür eziyet ve üzüntüdür. Çünkü Kırgız kültüründe erkek kendini toplum içinde ispatlamak için iyi bir eşe de sahip olmalıdır. Eğer kötü bir kadına sahipse, evine eşi dostu gelmez ve bu sebeple toplum içindeki bağı kopar. Bu duruma şu atasözleri örnek verilebilir:

«Cakşı bolso alğanıñ, carkıldağan kuşka okşoyt. / Caman bolso alğanıñ, aldından ötkön sızğa okşoyt. / Kañtardağı muzğa okşoyt, cakşı bolso katınıñ, / Kelip turat cakınıñ, tabıla beret akılıñ, / Kuusañ da ketpeyt cakınıñ, caman bolso katınıñ, / Kete beret akılıñ, çakırsañ kelbeyt cakınıñ.» (İyi olursa kadının, güzel masal kuşuna benzer. Kötü olursa kadının önünden sıvışıp kaçır Kıştaki buza benzer. İyi olsa kadının, Gelir gider yakınının her an olur akılın Kovalasan da gitmez yakınının, kötü olursa kadının Uçup gider akılın, çağırsan gelmez yakınının.) (Güngör, 1998: 124).

«Buzulaar üydön ırk ketet, / Atasınan adildik ketet, / Balasınan namıs ketet, / Katını ayınçı, kelini uuru bolot.» (Dağılacak evden ferah gider, / Babasından adalet gider, / Çocuğundan namus gider, / Kadını küfürbaz, gelini hırsız olur.) (Çelik Şavk, 2002: 80).

Burada görülmektedir ki kadın iyi ya da kötü olmasıyla bir milletin var olan bütün bağlarını etkilemektedir. Aynı zamanda ikinci atasözünde aile içindeki düzensizlikler de kadının olumsuz sıfatlar kazanmasına sebeptir.

Kırgız erkeklerinin kötü kadına karşı tahammülü çok azdır. Kötü kadın her yönden hor görülür ve eleştirilir. Kötü kadına sahip olma bahtsızlık kabul edilir. Kötü bir eşe sahip olmanın sonucunda evde huzursuzluklar ve kavga meydana gelir.

«Caman attı mingence cöö cürgön artık, / Caman katın alğança boydok cürgön artık.» (Kötü ata binene kadar yaya yürümek daha güzel, kötü kadın alıncaya kadar bekâr olmak daha iyi.) (İbragimov, 2008: 241).

«Caman katın algança – boydok cürgün ölgönçö, / Caman bıçak algança – tiştep cegin toygonço.» (Kötü kadın alacağına bekâr kal ölene kadar, kötü bıçak alacağına ısırarak ye doyana kadar.) (İbragimov, 2008: 244).

Karı-koca arasındaki bazı olumsuzluklar etrafındaki insanlara yansır. Karısıyla kavga eden adam karısının akrabalarına karşı ilgisiz ve soğuk davranır. Kırgız atasözlerinde bu duruma şu şekilde örnekler verilebilir:

«Katını menen uruşkan, kaynına salam berbeyt.» (Karısı ile kavga eden kaynına selam vermez.) (İbragimov, 2008: 342).

Bunun dışında karısıyla sürekli kavga eden bir erkeğin durumunu anlatan atasözü örneğini de rastlanmıştır.

«Katını dolu bolso, zamandın tınçtıgınan ne payda?» (Kadını huzur vermezse, zamanın selametinden ne fayda?) (Güngör, 1998: 224).

Diğer olumsuz sıfatlara bakıldığında genellikle kadın cinsiyeti ile bir bütün olmuş dedikoducu ve geveze sıfatlarının da Kırgız atasözlerinde örneklerine rastlanılmıştır.

«Asırandı balanı ayılçı katın bildiret.» (Evlatlık olan çocuğu dedikoducu kadın bildirir.) (İbragimov, 2008: 82).

«Şakıldagan katındı kız bergende körörbüz.» (Çok konuşan kadını kız verdiğinde göreceğiz.) (İbragimov, 2008: 134).

Bu örnekler dışında Kırgız atasözleri ile Türkiye Türkçesi atasözlerinde benzerlik gösteren kadına yönelik olumsuz ifadelerle ait şu atasözü örneği de tespit edilmiştir.

«Katındın çaçı uzun, akılı kısa, katınsız er – kızı çok cer.» (Kadının saçları uzun akıllı kısa, kadınsız erkek kız olmayana yer.) (İbragimov, 2008: 342).

Türkiye Türkçesi: «Kadın kısmının saçları uzun olur akıllı kısa.» (Çobanoğlu, 2004: 319).

Küçük, bu duruma şu şekilde bir açıklama getirmiştir: «Erkekler tarafından saçları uzun akıllı kısa olarak nitelenen kadın erkeğe göre daha az akıllı görünmekle beraber daha kurnazdır. Bu yüzden kadından korkmayan yanılır.» (2003: 220). Bu noktada denilebilir ki erkeğin düşünce yapısında şekillenen genel bir kadın zihniyeti vardır.

Verilen Kırgız atasözü örneklerine bakıldığında kadının bu kadar çok yönden ele alınıp karakteristik olarak olumsuz sıfatlar ile anılması aslında toplumda ne kadar önemli bir yere sahip olduğunu da göstermektedir. Cinsiyet üzerinden değerlendirildiğinde özellikle hem halk hem de erkek bakış açısıyla kadına ait olumsuz düşüncelerin verildiği de görülmektedir.

3. *Kırgız Atasözlerinde İyi-Kötü Kadın Karşılaştırılması.*

Kırgız kültüründe kadından beklenen davranış kalıplarının temelinde sözlü kültür ürünü olan destanlardaki kahraman, alp tipi kadının etkisi görülmektedir. Kırgız atasözlerinde kadının her zaman güçlü ve erkeğinin yanında duran bir eş olması ifade edilmiştir. Aynı zamanda iyi ve kötü kadın ayrımı kadının; eşine, ailesine, büyüklerine, akrabalarına ve halkına olan bağlılığına göre belirlenmiştir. Eşine, ailesine saygılı ve sevecen olan kadın iyi; fakat eşiyle kavga eden, huysuz ve tembel kadın kötü kabul edilmiştir. Temelde benzetme ve karşılaştırma amaçlı kullanılan çoğu unsur erkek ve kadın ilişkisine dayandırılmıştır. Bu şekilde kurulmuş atasözlerine şu örnekler verilebilir:

«Cakşı zayıp – carım ırıs, caman katın – künügö uruş.» (İyi eş yarım talih, kötü kadın her gün kavga.) (İbragimov, 2008: 222).

«Cakşı ayal üydün cayrañı, caman ayal üydün şaytanı.» (İyi kadın evinin sultanı, kötü kadın evinin şeytanıdır.) (Güngör, 1998: 124).

«Cakşı katın-ırıs caman katın-uruş.» (İyi kadın rızık, kötü kadın kavga.) (Güngör, 1998: 127).

Zıt ifadelerin aynı atasözünde birlikte verilerek kısa ve öz anlatım daha kolay sağlanmıştır. Bu şekilde kurulan atasözlerinde iyi-kötü sıfatlarının dışında akıllı-akılsız, becerikli-tembel gibi sıfatlarında kullanıldığı görülmüştür.

«Akılduu katındın sadagası pul, /Akılsız katındın aydakçısı kul.» (Akıllı kadının sadakası para, / Akılsız kadının çırpıcısı köledir.) (İbragimov, 2008: 48).

«İşmer katın malay katın, bekerçi katın ayday katın.» (Becerikli kadın köle(ırgat) kadın, tembel kadın ay gibi kadın.) (İbragimov, 2008: 308)

Kırgız atasözü örneklerine bakıldığında görülmektedir ki iyi ve kötü karşılaştırılması yapılarak genel anlamdaki olumlu ve olumsuz kadın karakteri

verilmeye çalışılmış. Zıt ifadelerden faydalanılarak verilen mesaj daha rahat bir şekilde karşıya ulaştırılmak istenmiştir.

Sonuç. Bu çalışmada Kırgız atasözleriyle birlikte Kırgız kültüründe kadına yönelik olumlu ve olumsuz bazı sıfatlar tespit edilmiştir. Kırgız atasözlerinden hareketle Kırgız kadınına ait olumlu ifadelerin olumsuz ifadelere göre daha az kullanıldığı tespit edilmiştir. Özellikle sıfatlar karşıt ifadeleriyle kullanılmış olup çeşitli canlı-cansız varlıklar ve durumlarla birlikte benzetme ve karşılaştırılması yapılarak anlam derinliği kazanmıştır. Bu aynı zamanda kısa ve öz anlatımı güçlendirmiştir. İyi, güzel, akıllı, kötü, kavgacı gibi sıfatların da sıklıkla kullanıldığı tespit edilmiştir.

Список литературы

1. Akbalık E. Dede Korkut Kitabı'nda Bir Cinsiyet Rejimi Olarak «Erkeklik» / E. Akbalık. Türkbilig, Cilt 27. – 2014. – S. 105–119.
2. Çelik Şavk Ü. Kırgız Atasözleri / Şavk Ü. Çelik. – Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları. – 2002.
3. Çobanoğlu Ö. Türk Dünyası Ortak Atasözleri Sözlüğü / Ö. Çobanoğlu. – Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları. – 2004.
4. Güngör A.A. Türkçe Açıklamalı Kırgız Atasözleri / A. A. Güngör, Cailova Güngör. – Ankara: Engin Yayınevi. – 1998.
5. İbragimov M. Kırgız Makal, Lakap, Uçkul Sözdörü / M. İbragimov. – Bişkek: ST art. – 2008.
6. Kahraman R. Kırgız Türkçesinde Kadın Konulu Atasözleri / R. Kahraman. – Zonguldak: Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. – 2017.
7. Küçük S. Cinsiyet Ayrımlı Atasözlerinde Kadın ve Erkek Kimliği / S. Küçük. – Afyon: Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 5/2. – 2003. – S. 213–225.